

4. Daniljuk L.Ja. *Razvitie pedagogicheskoi antropologii v kontekste rossijskoj kul'turnoj tradicii // Pedagogika. – 2003. – №1. – S. 82–88.*

5. Ogurcov A.P. *Pedagogicheskaja antropologija: poiski i perspektivy // Chelovek. – 2002. – №1. – S. 34–38.*

6. Ushinskij K.D. *Pedagogicheskie sochinenija: V 6 t. – M.: Pedagogika, 1990. – T. 5: Chelovek kak predmet vospitanija: Opyt pedagogicheskoi antropologii. – 528s.*

Педагогіка

УДК 37:929:37.015.31

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мов і методики їх викладання в початковій школі Барнич О. В.

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬОЇ СПАДЩИНИ Б. ГРІНЧЕНКА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

Анотація. Статтю присвячено аналізу художньої спадщини Б. Грінченка у контексті проблеми розвитку творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку. Розглянуто основні чинники, які впливали на процес розвитку творчих здібностей молодших школярів. Проаналізовано особливості впливу креативного потенціалу художньої спадщини українського педагога на процес розвитку творчих здібностей особистості молодшого школяра.

Ключові слова: художня спадщина, індивідуальний моральний досвід, творчі здібності, креативний потенціал.

Аннотація. Стаття посвячена аналізу художественного наследия Б. Гринченко, в контексте проблемы развития творческих способностей личности младшего школьного возраста. Рассмотрены основные составляющие, влияющие на процесс развития творческих способностей младших школьников. Проанализированы особенности влияния креативного потенциала художественного наследия украинского педагога на процесс развития творческих способностей личности младшего школьника.

Ключевые слова: художественное наследие, индивидуальный нравственный опыт, творческие способности, креативный потенциал.

Annotation. The article is devoted to the problem of analysis of the B. Hrinchenkos' literary heritage in the context of the problem of primary school children's creative abilities development. The factors which influenced the process of primary school children's creative abilities development prerequisites The peculiarities of the Ukrainian pedagogues' literary heritage which influenced the process of primary school children's creative abilities development have been analysed.

Key words: literary heritage, individual moral experience, creativity, creative potential.

Вступ. В умовах реформування сучасного освітнього простору особливої актуальності набуває проблема пошуку нових шляхів для реалізації творчого потенціалу особистості учня молодшого шкільного віку. Необхідно виділити вектор розвитку та змістити акценти із технологій, що базуються на пасивному

спостереженні чи частковому включенні, на ті, які гарантують організацію атмосфери співтворчості. У цьому контексті, проблема розвитку творчих здібностей учня молодшого шкільного віку набуває особливої актуальності. Адже сприяє розв'язанню одного із завдань курсу „Літературне читання” – „розвиток творчої літературної діяльності школярів” [5, с.1]. А це, у свою чергу, допомагає: „висловлювати елементарні оцінні моральні та етичні судження (про вчинок героя, ставлення до природи, краси довкілля, людей)” [5, с.12]. Оскільки вектором розвитку творчих здібностей учнів є саме моральний компонент.

Означена проблема не є новою. Щодо можливостей використання текстового матеріалу як засобу реалізації розвивальної та виховної мети педагогічного процесу актуальні дослідження С.Бакуліної, Р.Белашової, Н. Богданець-Білокаленко, І. Вавілової, М.Вашуленка, В.Волочая, О.Дем'янчука, Р. Зозуляк, С. Литвиненко, О. Лавроненко, В. Плахтій, Д. Ольшанського, І. Осадченко, О.Савченко, Л. Ходанич, та ін.. Проте, проблемі використання художньої спадщини Б. Грінченка у контексті розвитку творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку не є достатньо дослідженою. Усе зазначене і визначає актуальність дослідження.

Формулювання мети статті та завдань. Мета та завдання статті полягають у визначенні особливостей використання художньої спадщини Б.Д. Грінченка у контексті розвитку творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу статті. Визначальними характеристиками художньої спадщини Б. Грінченка є:

- тісний зв'язок з українським фольклором;
- повчальний характер;
- доступність для сприймання особистістю молодшого шкільного віку.

Саме тому позитивність її впливу на процес розвитку творчих здібностей та становлення гармонійної особистості учня молодшого шкільного віку є однозначним. На жаль, творчість Б. Грінченка є недооціненою, зважаючи на наповнення підручників „Літературне читання”. Тож маємо з'ясувати потенціал, що його містять твори відомого письменника та педагога, а також можливості його використання у процесі розвитку творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку.

Ми виділили орієнтовні критерії оцінки художнього твору щодо потенційного впливу на розвиток творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку:

- емоційно-експресивна насиченість;
- образність, чіткість, та актуальність сюжетної проблематики;
- доступність для розуміння дитиною молодшого шкільного віку;
- морально-етичне наповнення змісту;
- наявність пізнавального компонента.

З метою з'ясування відповідності художньої спадщини Б. Грінченка визначеним критеріям, маємо проаналізувати окремі оповідання автора.

Емоційно-експресивна насиченість. Творча спадщина вченого, яку ми розглядаємо на прикладі деяких казок, не є орієнтованою на домінування емоційно-експресивного фону, а, у більшості випадків, послуговується раціоналістично-логічною базою. Проте, певне емоційне забарвлення є безумовно присутнім: „– Ага! – скрикнув крук зрадівши

Та й роззявив рота,
А рак бульк тоді у воду,—
Пропала робота!
А сороки білобокі
На вербі скакали:
Як те вздріли,— полетіли
Та всім розказали” [1, с. 65].

Експресія, якої надав Б. Грінченко своєму творові „Крук велика птиця”, стимулює не лише до активної діяльності уяви, фантазії, а й до емоційно-оцінної характеристики сюжетного наповнення твору, яка є стимульованою ситуативною організацією ліній оповідання. Отже, емоції мають морально-етичне підґрунтя. Вказана ознака є домінуючою серед художніх творів, що розглядалися нами в контексті аналізу рівня емоційно-експресивної насиченості художньої спадщини Б. Грінченка. З метою підтвердження не випадковості висловленого судження, звернемо увагу на казку „Сірко”:

„— А! піймався,— кажуть,— вовче!
А давайте бити,
Щоб не лазив у кошару
Він овець давити!
А Сірко кричить:— Не вовк я,
Я, їй-бо, собака!
Та дарма! по спині в нього
Вже гуля ломака” [1, с. 36].

Простежується закономірність використання експресії на фоні морально-етичних проблем, з метою посилення впливу на процес розвитку творчих здібностей особистості молодшого шкільного віку. Дещо відмінним за спрямованістю власного впливу є казка „Снігуронька”. Проаналізуємо фрагмент цієї казки:

„Недалеко вже хвилинка
У житті остання —
І старе їх серце дужче
Сохне з горювання,
Що ніхто, як прийде час той
Вічного спокою,
Їм очей вже не закрис
Рідною рукою” [2, с. 65].

Як бачимо, емоційність твору є орієнтованою на емпатійний відгук, співучасть читача. Загалом, прийом розвитку творчих здібностей молодших школярів за рахунок орієнтації на формування та розвиток емпатійного потенціалу дитини є досить дієвим, оскільки сприяє не тільки актуалізації індивідуального морального досвіду школяра, але й допомагає більш точно спроектувати ситуацію на себе та задіяти прогнозування подальшого розвитку подій у художньому тексті. Відповідно, і прогнозування, яка інколи межує з фантазуванням, і проектування, яке стимулює активну роботу уяви, сприяють розвиткові творчих здібностей особистості молодшого шкільного віку. Отже, емоційно-експресивний компонент творчої спадщини Б. Грінченка є спрямованим з одного боку на емоційно-оцінне ставлення, а з іншого — на актуалізацію індивідуального морального досвіду та емпатійного потенціалу

особистості молодшого школяра, а це сприяє оптимізації процесу розвитку творчих здібностей учнів.

Образність, чіткість, та актуальність сюжетної проблематики.

Простежується деяке зниження образної насиченості творчої спадщини Б. Грінченка на користь чіткості вибудованого сюжету, з метою полегшення сприймання тексту дитиною молодшого шкільного віку. Наші припущення базуються на власному поетичному досвіді. Ми помітили, що у процесі створення художніх поетичних текстів для дітей молодшого шкільного віку, важливо послуговуватися принципом доступності, адже прагнучи витонченої, багатой на епітети форми, ми можемо не настільки точно і чітко передати зміст, як це можливо за умов написання прозового твору. Тож, на нашу думку, такий крок автора є продуманим і мотивованим. Але ми не можемо заперечити той факт, що креативний компонент, у зв'язку зі зниженням образності творів, було частково втрачено.

Доступність для розуміння дитиною молодшого шкільного віку.

Відповідність означеному критерієві витримано, про що вже згадувалося в процесі попереднього аналізу, за рахунок відмови від надмірної образності. Тематика оповідань є доступною для розуміння дитини молодшого шкільного віку, оскільки ілюструє, зокрема, деякі аспекти співіснування тварин, через призму специфіки людської інтеракції („Крук велика птиця”, „Сірко”). Також, цікавим для дітей означеної вікової категорії, може бути образ Снігурочки, адже він є знайомим та носить позитивне асоціативне забарвлення. На жаль, не всі казки Б. Грінченка є рекомендованими, за нашим переконанням, для сприймання учнями початкової школи, оскільки мають своєю основою складніший та серйозніший рівень взаємодії між людьми, та носить значне емоційно-трагічне навантаження, а це, на нашу думку, може мати негативний вплив на психіку особистості молодшого шкільного віку, яка перебуває на стадії розвитку, формування.

Морально-етичне наповнення змісту. Означений напрям реалізується за рахунок деякої наближеності казок Б. Грінченка до літературного жанру байки. Зокрема, характерною схожістю є наявність повчального компонента – своєрідного різновиду моралі. Зокрема, ми можемо це побачити у казці „Сірко”:

„Ледве втік! Боїться й вити
Та біжить додому,
В двір убіг і потихеньку
Вліз він у солому.
Ніч пролежав, день пролежав,—
Боки все боліли;
А як знову він одужав
І набрався сили,
То нікуди вже не бігав
Він ніколи з дому,
І про те, що з ним зробилось,
Не казав нікому.
І зробився працюватий:
Ніч усю ганяє,
Береже комору й стайню,
Звіра відганяє” [1, с. 36-37].

Характерні особливості морально-етичної сфери, що є культивованими на основі поваги до старших, любові та турботи до батьків, родини мають своє відображення у казці „Сопілка”:

„І ті дві більші сестри
Не стали їх збирать,—
їх рвуть не в глечики вони,
А тільки все їдять.
Галюся ж, хоч од них обох
Найменшая сестра,
Але не їсть, а в глечик свій
Все ягоди збира
І дума: „Татові оце,
Й мамусі я нарву” [13-24, с. 36].

Отже, маємо стверджувати, що казки автора володіють морально-етичним потенціалом у достатньому обсязі, при чому, він базується власне на світоглядних prerogative українського народу.

Наявність пізнавального компонента. Стосовно рівня певного пізнавального потенціалу художньої творчості Б. Грінченка, маємо звернути увагу на те, що, як уже згадувалося раніше, казки автора базуються на традиціях народної творчості, власне певний зв'язок з фольклором і сприяє збагаченню пізнавальної сфери особистості учня початкової школи як певними архаїзмами, так і знаннями традицій українського народу. Зокрема, особливості святкування Дня Івана-Купала:

„Парубки зійшлись, дівчата,
З їми й уродлива
Русокося Снігурка,
Та смутна й журлива.
— Гей, чи чуєте, дівчата,
Час уже почати
Через цей вогонь Купалів
Нам усім плигати!” [2, с. 68].

Також важливим пізнавальним впливом володіє казка „Дума про княгиню-кобзаря”, оскільки знайомить дітей із сторінками історії визвольної боротьби українського народу:

„Князь у землю турецьку вступає
І звелів землю турецьку воювати,
Турецьке військо у пень рубати.
Та не стало щастя князеві слугувати,
Почали його вороги побивати;
Військо турок до ноги порубав,
А которі недобитки — по степу розпорошив, розігнав,
Князя хороброго у бран, у неволю узяв” [1, с. 47-48].

Висновки. Отже, оцінюючи багатогранний потенціал художньої творчості Б. Грінченка, маємо звернути увагу на те, що спрямованість спадщини педагога можна визначити як фольклорну, з деяким тяжінням до жанру байки. Працюючи з казками автора, читаючи їх, дитина має можливість для збагачення знаннями про історію українського народу, звичаї та традиції. Володіючи необхідним рівнем емпатійного та морально-етичного потенціалу, означені твори сприяють виробленню необхідного вектора для реалізації

творчих здібностей особистості молодшого школяра, сприяють вибору активної життєвої позиції.

Література:

1. Грінченко Б. Д. *Зернятка: вірші, поеми, оповід.: для ст. шкіль. віку* / Б. Д. Грінченко. – К.: Веселка, 1989. – 272 с.
2. Грінченко Б. *Казки: для мол. шкіль. віку* / Борис Грінченко; худож. А. Журновська. – К.: Веселка, 1990. – 74 с.
3. Науменко В.О. *Літературне читання: Укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. з навч. укр. мовою: підруч. для 3-го кл. загальноосвіт. навч. закл.* / Віра Науменко. – К.: Генеза, 2014. – 176 с.
4. Савченко О.Я. *Літературне читання: підручник для 2 кл.* / О.Я. Савченко. – К.: Освіта, – 2012. – 160 с.
5. Савченко О. Я. *Літературне читання: програма для загальноосвітніх навчальних закладів (2–4 класи) [Електронний ресурс]* / О. Я. Савченко, В. О. Мартиненко, В. О. Науменко, Н. М. Колеснікова, Л. І. Лантєва. – Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/87/8793/02_lit_chit.pdf.

References:

1. Grinchenko B. D. *Zernyatka: virshi, poetry, opovid.: dlya st. shkil. viku* / B. D. Grinchenko. – K.: Veselka, 1989. – 272 s.
2. Grinchenko B. *Kazky: dlya mol. shkil. viku* / Bory`s Grinchenko; xudozh. A. Zhurnovs`ka. – K.: Veselka, 1990. – 74 s.
3. Naumenko V.O. *Literaturne chytannya: Ukr. mova dlya zagal`noosvit. navch. zakl. z navch. ukr. movoyu: pidruch. dlya 3-go kl. zagalnoosvit. navch. zakl.* / Vira Naumenko. – K.: Geneza, 2014. – 176 s.
4. Savchenko O.Y. *Literaturne chytannya: pidruchnyk dlya 2 kl.* / O.Y. Savchenko. – K.: Osvita, – 2012. – 160 s.
5. Savchenko O. Y. *Literaturne chytannya: programa dlya zagalnoosvitnix navchalnykh zakladiv (2–4 klasy) [Elektronnyj resurs]* / O. Y. Savchenko, V. O. Martynenko, V. O. Naumenko, N. M. Kolesnikova, L. I. Lapyeva. – Rezhym dostupu: http://osvita.ua/doc/files/news/87/8793/02_lit_chit.pdf.

Педагогіка

УДК: 373.1.02:7.06

викладач МДУ імені В. О. Сухомлинського,
здобувач лабораторії естетичного виховання
Інституту проблем виховання НАПН України Батрак Т. В.

**СТАН СФОРМОВАНOSTІ ЕСТЕТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ
ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ)**

Анотація: Стаття присвячена висвітленню стану естетичної вихованості старшокласників (на основі дисертаційного дослідження), описано методику діагностування естетичної вихованості молоді (на матеріалі навчання зарубіжної художньої культури) та приведено результати дослідження.

Ключові слова: старшокласники, естетичне виховання, рівень, діагностика, художня культура, мистецтво.

Аннотация: Статья посвящена освещению состояния эстетической